

УДК 321.01

Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 2/2013.
год. 20. vol. 40.
стр. 11-29.

Весна Станковић Пејновић

Ниш

ПОЛИТИКА КАО МОЋ КОД МАКИЈАВЕЛИЈА И НИЧЕА

Волим оне који теже ка немогућем.

Гете

Сажетак

Аутор у раду полази од питања да ли данас у доба универзалних слобода и једнакости, изграђене демократске институције стварно осигуравају праведност, слободу и једнакост или имамо онолико права колико имамо моћи? На темељу таквог става значај истраживања се базира на тези да се иза великих слободарских идеја, идеје доминације у политици која није остварење слободе него остварење моћи. У раду се на примјерима ставова Макијавелија и Ничеа показује перспектива сагледавања политике као моћи, методом успоредне анализе. За Макијавелија, Чезаре Борџија посједује врлину коју карактеризира храброст, одважност и снага за промјене, док Ниче сматра да Наполеон има „активну снагу“, способност за умјетност насиља и организовања које су потребне у изградњи државе. Њихов циљ је обнова, супротно декадентној теорији једнакости и моралности сажаљења, политичких теорија и државног устројства које су утемељене на патосу дистанце и поретку по ранговима. Циљ рада је показати како виши човјек или владар може исказати своју иморалну моћ без ограничења у политичком оквиру и ако имају довољно снаге држава је примарно инструмент њихове моћи то јер је воља ка моћи темељ филозофије политике.

Кључне ријечи: Макијавели, Ниче, Чезаре Борџија, Наполеон, моћ, политика.

Да ли данас у доба универзалних слобода и једнакости, изграђене демократске институције стварно осигуравају праведност,

слободу и једнакост или имамо онолико права колико имамо моћи? Не крију ли се иза великих слободарских идеја, идеје доминације у политици која није остварење слободе него остварење моћи? Данас је човјек под окриљем демократије само слаб и немоћан дио огромног апарата моћи, а његова декоративна улога огледа се на изборима којима декларативно бира своје „представнике“ који су углавном заинтересирани за властити пробитак. Зато се и данашња политика може сагледавати кроз призму Макијавелија (Machiavelia) и Ничеа (Nietzschea) јер разоткривена њиховим гледиштима, показује и данашње стање ствари. Под окриљем великих ријечи борбе за слободу и праведност, људских права, крију се манипулативне технике обмана, лажи, прикривања и на крају тежња за освајањем моћи које увелико користе политичари, док највише успјеха имају јаке личности, иако је наше доба увелико осиромашено каризматичним лидерима са визијама. Стално је изражена потреба потицања невоља и патњи које окружују људе и коју политичари и потичу, чак их и појачавају, искориштавајући је за остварење својих циљева. Њима су стално и изнова потребни неки други и њихова невоља и проблеми као предувјет њихове неопходности. Сходно томе манипулира се и људском потребом и жељом за проналаском смисла живота који се вјештим медијским техникама обликују по потребама политичких странака и лидера. Због свега тога је иморалан приступ политици, кроз перспективу Макијавелија и Ничеа, само приказ политичке реалности.

Макијавели политику схваћа као цјелину и средство којим човјек мора овладати у складу са временом, тј. нуждом, као израз особних интереса и амбиција, тј. тежњи ка моћи. Политика је једно од највећих човјекових умјећа и стваралаштва, али и Ниче и Макијавели тврде да нема наслеђене моралне базе за било који облик политичке легитимације јер су доктрине вриједности само деривације технике моћи. Ниче, као Макијавелијев сљедбеник слави индивидуализам Ренесансе чији је концепт утемељен на чињеници да је врлина слиједити свој властити идеал човјека и законе нових вриједности које је сам утемељио. Самим тим политика не смије бити повјерена масама које немају капацитета разумјети комплексност друштвених и политичких питања јер им је прирођена потреба за подређености. Ипак, за било који облик владавине потребно је одобрење поданика иако су они само инструмент да се дође до моћи и до власти. Темелј таквог става Макијавели, па касније и Ниче, налази у чињеници да су масе заведене јер једноставно траже некога тко би их обмануо. Обојица настоје показати да је политика само проблем моћи насупрот било каквом другом питању те

да нема права које се не темељи на моћи, а да се свако право, као и слобода, мора освојити. Иморалност политике дио је иморалности самог живота или природних закона.

МАКИЈАВЕЛИЈЕВО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЛИТИЧКОГ

Макијавели раздваја морал од политике оправдавајући употребу свих средстава у политичком животу уколико су усмјерена ка остварењу циља те таквим приступом обнавља политику у њеном старом достојанству.¹⁾ За њега је политика врста умјетничког дјела којом се обликује једна политичка заједница. Такво схваћање касније прихвата и Ниче. Политика се по Макијавелију темељи на два основна принципа: врлини и срећи. Врлина као умјешност или способност, а срећа судбина, нужност и (не)повољне околности те од њих у највећој мјери зависи стабилност и успјех државе. Принцип врлине је истовремено и принцип снаге и окретности, принцип политичке слободе и политичког активизма. Читаво Макијавелијево учење о политици базира се на моћи те између политике и моћи постоји знак једнакости те су политика и моћ, избор мањег од два зла. Стјецање моћи је темељ стварања политичког устроја јер је моћ енергија, витални капацитет који покреће све људске активности и живот сам. Политика је агонални простор између човјека и свијета и између људи.

Владари, и људи који се баве политиком, који се колебају између двије опције и крену средњим путем, изабрали су, по Макијавелију, најопасније рјешење.²⁾ Компромисна рјешења су најгора могућа, тако да се мора знати бити бескомпромисан јер колебљивцима није мјесто у политици. Зато он, као и Ниче, одбацује Аристотелово схваћање да врлина лежи у средњем путу, сматрајући да у политици треба избјећи осредњост јер је она опасна, истичући изразиту предност принципа политичке ефикасности у односу на политику колебљивости и компромиса. Природа човјека је овисна о „Природи“ самој и судбини која има своје непознате законе те самим тим човјек није у стању контролирати и водити судбину већ само стварати врлину која се постиже кроз борбу (са самим собом, својим боловима и слабостима), са Природом и самом Фортуном.

1) Arendt, Hannah: *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago, 1989, p. 35

2) Machiavelli, Niccolo: *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija u: Izabrano djelo I*, Globus, Zagreb, 1985, str.204.

Тврдоглавост је зато једна од примарних врлина човјека од политике.

Политика се заснива на принципима двојних извора моћи: један дио снаге извире из фортуне, а друга из врлине владара. Фортуна је судбина, али и срећа, а врлина је умјешност и способност владара. По његовој процјени судбина може одлучити у половини наших дјела, а остало зависи од човекових способности. Макијавели успоређује судбину са женом јер је каприциозна те тко хоће њоме владати, треба је тући и кротити.... Савладавају ју је, не напросити, него они који поступају хладно и зато је увијек, као жена, пријатељица младића, зато што су несмотренији, бјеснији, па јој и одважније заповиједају.³⁾ Моћ је на морал равнодушна. Постизање, одржавање и увећање моћи је довољно оправдање за одређење средстава која се користите за остварење циља. Легитимност остварења моћи темељ је примјене најокрутнијих дјела. Моћ је та која одређује шта се може користити у борби за њено остварење или опстанак на власти јер он прагматично види политику, све што је ефикасно и успјешно то је и дозвољено и није подложно априорном моралном суду, већ само успјеху у остварењу циља. Макијавели даје предност одбојној страни моћи јер нема високо мишљење о људима због тога што је људска природа непостојана, а људи су поводљиви, не заборављају старе увреде, а вређају из страха или мржње. Због тога, ако владар треба бирати између поштивања или страха поданика, иако би пожељно било и једно и друго, много је сигурније, када се већ мора бити без једног, да се поданици плаше него да владар буде вољен,⁴⁾ а све због људске природе јер, људи су незахвални, непостојани, претворни, бјеже од опасности, лакоми ... и док им чиниш добро, сасвим су твоји, нуде ти своју крв, имање, живот, дјецу ... али, кад си у невољи, окрећу главу од тебе.⁵⁾ С друге стране, љубав је мање сигуран темељ владања, јер је нестабилнија и није трајна као страх.

Макијавелијево схваћање моћи базирано је на политичкој моћи која је сама по сама себи циљ, а њезино увећање и одржавање мора бити ефикасно. Моћ Макијавели види као дуалност која се темељи на закону и на сили. Макијавели показује да у држави постоје два начина борбе и моћи, законом и силом. Иако је први више својствен човјеку, а други животињама,⁶⁾ како често први ни-

3) Makijaveli, Nikolo: *Vladalac*, Beograd, Ušće, 2004, str.106.

4) Исто, стр. 70.

5) Исто, стр. 71.

6) Исто, стр. 59.

је довољан, мора се прибјећи другом те је потребно владање и као човјека и као животиње.⁷⁾ Занимљив је и Макијавелијев савјет по коме би се владар требао угледати на животиње, имати снагу, лукавост, сналажљивост. Он прави разлику између човјека и животиње, али та дистинкција није ни изблиза тако оштро направљена, иако човјека не схваћа као карику у низу биолошких организама у коме нема хијерархије и подјеле бића на виша и нижа.

Сила се двоструко манифестира, лукавством лисице и одважношћу лава јер треба бити лисица и познати замке, и бити лав и плашити вукове.⁸⁾ Ниче одабире лисицу јер је његов рат утемељен на ратовању лукавих. Владар по угледу на лава треба имати храброст, срчаност, непопустљивост, агресивност, одлучност по угледу на лисицу, лукавост, промишљеност, опрезност, брзину у превртљивости те сходно таквом ставу мудар владар не треба одржати дату ријеч када је то против њега и када су нестали узроци или се промјене околности који су га навеле да одржи дату ријеч.

Колико је Макијавели био у праву показује и данашње стање свијести које се није промијенило нити 500 година након Макијавелија јер је народ склон заборава те нема разлога да владар буде досљедан својим изреченим ставовима. Макијавели сматра да моћ дјелује истовремено и као реална и као виртуелна снага. Квалитете које владару могу донијети похвале или покуде су дарежљивост, грабежљивост, окрутност, благод; непоузданост, поузданост, емпатија, охолост, храброст, малодушност, упорност, попустљивост; озбиљност, лакomisленост. Ако владар и нема све те особине умјетношћу претварања потребно је да се прави да их има.⁹⁾ Дуалност моћи указује се као релацијска категорија према јавности, као друштвени однос, али овиси и о перцепцији и утисцима оних који ту моћ примају те се понекад моћ исказује на различите начине како би што боље прикрила своју стварну страну. Свијет моћи владара је сложен, промјенљив инепредвидљив те је неопходна способност прорачунљивости кроз систем и извор информирања. Примјер за такав савјет Макијавели налази код папе Александра VI Борџије, који је толико учинио својом способношћу, новцем, силом и лукавством.

Владар се треба понашати пријетворно и љубазно према свима, јер му пријети опасност од свакога и стално носити маску како би лакше друге демаскирао. Централни дио политике мора

7) Исто, стр. 73.

8) Исто, стр. 74.

9) Исто, стр. 66.

бити независан јер је онда могуће стварати властите законе, односно институционализовати слободу јер су темељ политике добри закони и добра војска.¹⁰⁾

Успјешност се у политици не постиже људскошћу, самилошћу и добрим дјелима јер је политика подручје у којој су сва правила и средства дозвољена. Људи се боре међу собом или због нужде, или због амбиције која је толико моћна да људе не напушта без обзира како висок њихов положај био. Психолошко објашњење такве људске природе Макијавели види у бескрајним људским жељама које не могу бити остварене те долази до незадовољства оним што се има, а самим тим и неиспуњености.¹¹⁾ Маса је глупа, неодлучна и заводљива, беспомоћна без вођа, много пута могу себи донијети пропаст заваравани привидним добром, а још лакше заведени великим надама и јаким обећањима те их владари морају увјеравати или присиљавати на корисна дјела.¹²⁾

Политички поредак постиже највећу ефикасност ако се ослони на људски егоизам, као најјачи и најефикаснији мотив дјеловања. Такав начин размишљања касније ће прихватити и Хобс разумијевајући људску природу као агресивну и посесивну. Људи немају границе у стјецању моћи, материјалних добара и посједовања имовине.

Сврха политичког живота треба бити усмјерена ублажавању непостојаности људске природе те ако је могуће превладавању егоистичних интереса, нездраве амбиције, декаденције и зла те спретан владар може утјецати на људе и њихову природу, подвргавајући их законима и владавини. Људи слиједе интересе, а не идеале, узвишене осјећаје и племенитост душе о којима су маштали хуманисти, који су хтјели вратити човјека у човјеков свијет,¹³⁾ али у идеализирани свијет утопијског оптимизма и наде да је могуће изградити бољи овоземаљски свијет. У искушењу опојност власти и моћи, и најбољи људи показују своје најгоре лице, што је закључио још Аристотел, схваћајући да политички положаји кваре људе и није сватко способан поднијети срећу, искушења власти и моћи које изазива тај положај.

Лео Штраус (Strauss) Макијавелија назива „учитељем зла“ јер савјетује владаре да избјегавају вриједности правде, милости, умјерености, мудрости, а да користе округлост, насиље, страх и

10) Исто, стр. 56.

11) Machiavelli, Niccolo: *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*, I, Globus, Zagreb, 1985, стр. 202.

12) Štraus, Leo: „*O javnom dobru*“, *Delo*, Ljubljana, br. 2, 1983, стр. 73.

13) Garin, Eugenio: *L'umanesimo italiano*, Laterza, Bari, 1984.

пријеваре.¹⁴⁾ Штраус има нарочито на уму Макијавелијев појам “зла на частан начин” или зла које има “становиту величину”, али Макијавели полази од чињенице да је човјек по природи лош или зао, те се понаша по уходаној инерцији своје природе. Доћи доazine “зла на частан начин” значи починити зло које има значајне и велике реперкусије али је резултат намјере и свјесног наума, чиме се човјек бори са судбином.¹⁵⁾ Човјек политике озбиљно схваћа политику која подразумева начине политичког „зла“ и склоности ка дјелима окрутности. Свијет политике је хладан свијет који „обликује“ човјека новом моралношћу који је вољан прихватити окрутна правила политике. Сва људска бића су у константном дјеловању постизања моћи како би је искористиле за постизање својих партикуларних циљева. Како су за Макијавелија све људске релације политичке¹⁶⁾ успјешан човјек политике је највиши облик људског достигнућа зато јер је способан довести у ред свијет нереда и каоса.

Остварење политичког успјеха је једина вриједност којој политичар треба тежити. У политици су сва ефикасна средства дозвољена ма колико била репресивна, насилна, морално одбојна, бизарна или зла, јер, све усмјерено ка увећању моћи и успјешној владавини, на политичком плану, пожељно је или допуштено. Уобичајено тумачење Макијавелијевих препорука изражено је максимом да циљ оправдава средства, а заправо је прецизније рећи да циљ одређује средства. Зато би политика требало бити ослобођена норми и конвенционалне моралности јер њезине норме нису дио сфере свакодневних међуљудских односа. Пожељност или исправност у политици није истовјетна са свакодневним животом или јер политика има своја правила остварења моћи.

ЧЕСАРЕ БОРГИА (CESARE BORGIA) КАО ИДЕАЛ ПОЛИТИЧАРА КОД МАКИЈАВЕЛИЈА

Макијавели је упознао Чезаре Борџију 1502. године импресиониран његовим карактером.¹⁷⁾ Био је брз и непоколебљив војсковођа са извршним познавањем конспиративности. Макијавели је нарочито истицао његову неоптерећеност кршћанским моралом. Његову окрутност је за Макијавелија привидна јер се служио

14) Strauss, Leo: *Thoughts on Machiavelli*, The University of Chicago Press, Chicago, 1958, p. 9

15) Makijaveli, Nikolo: *Vladalac*, 2004, Ušće, Beograd, str.106.

16) Mansfield, Harvey: *Machiavelli's Virtue*, University of Chicago Press, Chicago, 1996, p. 30

17) Viroli, Maurizio: *Niccolo's Smile. A Biography of Machiavelli*, Ferrar, StrausandGiroux, New York

окрутним средствима у кршењу самовоље феудалних моћника и богатих грађана успостављајући праведан поредак који гарантира просперитет и сигурност.¹⁸⁾ Макијавели признаје да не зна какве боље савјете дати новоме владару од самих његових дјела, мислећи на лукавство и окрутност којима се Чезаре обрачунао са моћним италијанским породицама преваривши их поклонима и љубазношћу. Чезаре је био сам, једини и најбољи пријатељ сам себи, никоме није вјеровао, што је за Макијевелија оправдано јер се људима и не може вјеровати. Због тога је нужна самообразовање у непријатељском окружењу јер треба бити спреман кад није могуће увјерити некога оружјем,¹⁹⁾ а и са психолошког аспекта је важно знати увјерити некога у своју моћ. „Кентаур“ је вођен „окрутним самоинтересима“ те је манипулирао обманама и снагом у интересу оправданих циљева.²⁰⁾ За Ничеа само такав човјек може допринијети процвату културе.

Чезаре је изврстан обмањивач, вјешт у употреби ријечи и оружја, човјек жељан моћи за себе, а та жеља за моћи је темељ човјека политике. Макијавели га сматра неком врстом хероја иако га тако никада експлицитно не назива тако зато јер херој пати и трпи у име других, немилосрдно је прагматичан, а политику разумије као дјеловање у коме не важе конвенционалне законитости понашања. Тешкоће, тестови, нови људски иморализам у политици, то је нови херој у Макијавелијевим очима јер очито, као и Ниче, идеал хероја налази у Хомеровим дјелима. Исто тако он се не боји опасности ... и војници га воле.²¹⁾ У Ничеовим врлинама или карактерним вриједностима вишег човјека препознају се Макијевиеви описи које мора имати владар који не помишља да подреди своје дужности другима, који је резолутан, себе високо поштује, који треба непријатеље, не подлијеже сажалењу, већ само „изразу моћи“ који себе ствара кроз облик стварања вриједности.²²⁾ Он разумије моћ страха које своје оличење налази у боли, као и што је свјестан моћи људске патње, чиме Макијавели указује на важност моралне психологије и карактерних особина изузетних личности. Користећи методу окрутности спознао је да бол и повреде чине сам темељ људског карактера и политике јер су централни елемен-

18) Volcano, Diego: *The Art of Power: Machiavelli, Nietzsche and the Making of Aesthetic Political Theory*, LexingtonBooks, Lanham, Maryland, 2007, p. 53.

19) Makijaveli, Nikolo: *Vladalac*, str. 28.

20) Ниће, Фридрих: *Људско, сувише људско*, Дерета, Београд, стр. 241.

21) Viroli, Maurizio: *Niccolo's Smile. A Biography of Machiavelli*, Ferrar, Straus and Giroux, New York, 2000, p. 54.

22) Ниће, Фридрих: *С ону страну добра и зла*, Београд, Графос, 1994, стр. 260, стр. 272, стр. 287.

ти људске свијести.²³⁾ Ниче истовјетно наводи да се осјећај моћи темељи на добротинству и наношењу боли када се другима влада. Ношењем боли тек требамо показати моћ јер бол увијек пита за узрок.²⁴⁾Темељ за такав став Ниче налази у моралу античких времена који је би утемељен на становишту да је патња прворазредна чар, мамац за живот.

Чезаре је за Макијавелија човјек велике врлине која, повезана са политичким циљем или жељом и настојањима прелази преко препрека и долази до самоостварења изнад уобичајеног морала.²⁵⁾ Најдиректнији рат против кршћанства Ниче види у Чезареу као Папи јер се тиме, по његовом мишљењу, постиже комплетно поништење кршћанства. Способност политичке моћи није само потпуно остваривање задатих циљева, већ максимум који се може добити у датим околностима. Макијавели наводи примјер такве моћи када Чезаре Борџија, тешко болестан, није могао наметнути свој избор новог папе, али је још увек имао довољно моћи спријечити избор који њему није одговарао, односно моћ је и способност заустављања непожељног рјешења.

Ако је Фортуна жена, Чезаре је био један од њезиних омиљенијих али и окрутнијих „миљеника“, ослобођен лажне савјести и у потпуности посвећен остваривању моћи у политици, чиме термин „зла“ губи моралну тежину. Иронично, али Макијавели, као републиканац, велича странаца који изнад свега мрзи републику, а све због снаге његовог карактера и моћи живљења без илузије моралности. Круцијално за Макијавелија није његова способност савладавања препрека већ морална храброст у побјеђивању конвенционалних етичких кодекса. Недостатак у потпуном остварењу врлине Макијавели види у његовој немогућности да до моћи дође искључиво својим снагама јер се ослонио на снагу других.

НИЧЕОВО СХВАЋАЊЕ ПОЛИТИКЕ

Ничеова политичка филозофија је дијаметрално различита од западне политичке филозофије јер је за њега политичко дјеловање значајно због самих дјела, не због њихових конзеквенци. Ничеова намјера је показати другу перспективу како би поново размислили о постављеним и устаљеним мјерилима те их драматично

23) Makijaveli, Nikolo: *Vladalac*, 2004, Ušće, Beograd, str. 41.

24) Niče, Fridrih: *Sumrak idola*, Grafos, Beograd, 1977, I, fr. 13.

25) Vacano, Diego: *The Art of Power: Machiavelli, Nietzsche and the Making of Aesthetic Political Theory*; Lexington Books, Lanham, Maryland 2007, p. 46

промијенити. Његову пажњу не привлаче апстрактне идеје, већ блистава и сјајна унутарња особеност човјека. Ипак, важно је при томе напоменути да се он не обраћа цијелом човјечанству, већ само неколицини који посједују потенцијал „вишег човјека“. Ниче је филозоф моћи који је могао сагледавати моћ без да ју је ограничио само на политичку теорију.²⁶⁾ Ничеов иморализам се темељи на негацији човјека који се до сада сматрао надмоћним, у кршћанском и Русоовом облику схваћен добар и беневоолентан, као и негацији морала јер је преодоминантан и ознака је морала декаденције, а наша највећа вриједност је вриједност декаденције јер су наши инстинкти „укроћени“ и изгубили смо увјете за раст, акумулацију снаге, вољу ка моћи.²⁷⁾ Он напада ауторитет не само са индигнацијом, већ и са уживањем и грубошћу, данашњим језиком говорећи, није био политички коректан писац.

Ниче Макијевелијево схваћање врлине као енергије, храбрости, одважности, смионости и политичке виспрености, интелигенције и изврсности, преобликује и прилагођава схваћању врлине као „способности стварања максималне снаге и изврсности те способности повећања моћи и превладавање отпора која је на крају и ослобођена од моралности.²⁸⁾ Његово схваћање врлине је у потпуној супротности са „врлинама које пропагира кршћански морал“ слабих и неуспјешних те самим тим у себи носи објашњење политичких импликација нужности наметања себе другима јер друга бића морају бити подређена природним законима.²⁹⁾ Ничеов концепт политичког управљања нужно у себи садржи употребу иморалних средстава како би се циљ остварио. Иморалност значи кориштење свих моралних и политичких система како би се дошло до власти. Врлина долази на власт истим средствима као и политичке странке; клеветањем, сумњичењем, минирањем протутежних врлина које су већ у моћи, суставним прогоном и изругивањем, дакле самим „иморалитетима“. Ниче није противник кориштења иморалних средстава те и не пише ништа о њиховим неопходностима, само о циљу којем су подређени.³⁰⁾ Трансформација друштва за њега је резултат политичке, а не економске моћи. Утемељење своје друштвене и политичке филозофије, сажете

26) Fuko, Mišel: *Moć/Znanje: odabrani spisi i razgovori 1972-1977.*, Mediterran publishing, Novi Sad, 2012.

27) Niče, Fridrih: *Ecce homo*, Zašto sam tako pametan, Grafos, Beograd, 1980, fr. 4.

28) Исто, фр.75, фр. 317.

29) Исто, фр. 340.

30) Niče, Fridrih: *Antikrist*, Grafički atelje, „Kum“, Beograd, 2011.fr. 55

у вољи ка моћи, види у раздиоби друштва по ранговима, вјечном враћању, новој будућности новог човјека, Ниче налази у концепту живота или природе који је иморалан.

Ничеова критика кршћанства садржи и критику политичког идеализма који укључује егалитаристијанске идеологије, а његова политичка дихотомија се темељи на политичкој борби између принципа „највиших права већине“³¹⁾ и принципа „највиших права неколицине“ односно протуприродних и природних вриједности политички одређених. Процес борбе за доминацију је дио бесконачног дионизијског процеса стварања и уништења. Темelj друштвеног живота он види у релацијама наређивања и покорности, као инстинктивном потребом за покорношћу односно, владара и оних којима се влада, одбацујући парламентаризам и уставне режиме као хипокризију старе Европе. Ниче се, као и Макијавели, диви Римском Царству, његовој структури, најграндиознијем облику организираности који је икада постигнут са врховним циљем организирања животног просперитета који је у тоталној супротности са политиком малих земаља Европе. Самим тим и његово залагање за превредновањем свих вриједности и концепта „велике политике“ и није усмјерено ка стварању неких потпуно нових вриједности већ за враћањем „здравијим“ вриједностима. Ниче на тај начин дијели Макијавелијево мишљење да је моралност антике била супериорнија те да њој и треба стремити. Давање стварне вриједности људском животу захтјева темељну и тоталну трансформацију друштвене структуре која је као и код Макијавелија повезана са агонистичким идеалом о нужности постојања непријатеља, ратова и сукоба. Агонизам афирмира вриједности отпора у свакој друштвеној формацији, или прецизније афирмира вриједности самопревазилажења као мјерило моћи и слободе. Ничеов политички систем је заснован на аристократском и ауторитарном моделу, Макијавелијем принципима и Платоновој структури са темељним полазиштем у концепту воље ка моћи која је предувјет максимализације индивидуалне моћи садржаној у принципу самопревазилажења те диференцијације и отпору тоталитету. Ниче прихвата Макијавелијев појам врлине, као темељ етике и неморалности, као темељ његовог политичког концепта, а од Бурхардта идеју о држави као дјелу умјетности и политичког умјетника, културу ренесансе и култ повијесне величине или карактерном појединцу који има храбрости и енергије и за „добро и зло“.

Иако се залаже за снагу отпора свим друштвеним облицима, он исто тако указује на важност трајности, као и Макијавели, и на-

31) Niče, Fridrih: *Geneologija morala*, Grafos, Beograd, 1983, I, fr. 16.

глашава побољшање нарочито против либералних инстиката и институција. Слиједом Макијевелијевих размишљања, Ниче види државу као умјетничко стваралаштво кроз идеју антагонизма културе и умјетности, при чему држава треба бити подређена умјетности јер су носиоци умјетничког стварања слободне и изузетне индивидуе. Ниче за себе каже да је антиполитичан при чему има на уму да има протудржавне ставове, а прокултурне, односно да је протудемократских ставова у односу на њемачку конзервативну политичку филозофију. Он у сваком случају није аполитичан мислилац.

НАПОЛЕОН КАО НИЧЕОВ ВИШИ ЧОВЈЕК

Ниче се дивео Наполеону због његовог изванредног карактера, а не због његових постигнућа, називајући га „најдјелоковиднијим и најсвјестранијим човјеком стољећа, и највећим актуалним човјеком.³²⁾ Он је умјетник, ратник, слободан дух који „који тежи забрањеном“, он је нешто ново, доноси нове вриједности, као заповједник и као законодавац, укратко, он је ратник који осваја слободу. Наполеон је имао осјећај моћи, вољу ка моћи, саму моћ као основну покретачку снагу живота те није тежио једнакости и хуманизму већ патосу дистанце, настојећи досећи узвишеност душе, сматрајући модерне идеје и цивилизацију скоро личним непријатељима.³³⁾ Снагу Наполеоновог карактера, његове моћи, као и Гетовог, Ниче види у „кроћењу“ инстинката који су га водили у војним освајањима. Због своје самоувјерености није тражио признање оних који су били испод њега јер Наполеон говори ...“ја сам по страни од цијелог свијета, ни од кога не примам увјете. Желим да се други подвргну мојим фантазијама.“³⁴⁾ Ниче га види као зачетника нове будућности, духовне колонизације и нових творевина друштвених савеза. Наполеоново велико достигнуће је рестаурација снажних инстинката ратника повезаних са слободом. Исто тако, такав више човјек, има способност да не посвећује дуго пажњу непријатељима, несрећама, чак и својим недјелима зато јер у себи има моћ опонашања, исцјељивања, али и заборава не допуштајући нарушавање своје личности, „јер такав човјек једним замахом стреса са себе многе црве који се код других укопавају.“³⁵⁾ Наполе-

32) Ниће, Фридрих: *S onu stranu dobra i zla*, Grafos, Beograd, 1994. fr. 256; Ниће, Фридрих: *Ecce homo*, *Zašto sam tako pametan*, Grafos, Beograd, 1990, fr. 3.

33) Ниће, Фридрих: *Vesela nauka*, Grafos, Beograd, 1984. fr. 362.

34) Исто, I, фр. 23.

35) Ниће, Фридрих: *Genologija morala*, Grafos, Beograd, I, fr. 10.

он је „синтеза нехуманог и надхуманог“³⁶⁾ те је у том смислу човјек врлине, али ипак још далеко од Надчовјека јер је имао у себи велику дозу нехуманости.³⁷⁾ Кауфман и Вајт који заступају овакав став не узимају у обзир бројне Ничеове коментаре у којима се он диви Наполеону, поистовјећујући често Наполеона са Гетеом. „Нехуманост“ има за Ничеа пежоративно значење јер он окрутност и тежину карактера види као моћ превазилажења владајућег кршћанског морала, а Ниче високо цијени „нехуманост“, исто као што је бити иморалан, нешто чиме се мора поносити. Ниче управо указује да је нужно борити се против „оправдавања зла“ као симптомом највише културе коју он назива „песимизам јакости“ те је духовита и сретна објест животиње у таквим временима најславодобитнији знак духовности.³⁸⁾

Интересантан је Ничеов опис Наполеона као „великог умјетника владања“³⁹⁾ те „постхумног брата Микеланђела и Дантеа.“⁴⁰⁾ Наполеон се у јавности понаша као умјетник, креирајући је по својим мјерилима, користећи државу као свој медиј стварања те стварајући за себе, потпуно заборавља на свијет. Артистичко стварање је само један од облика моћи као потицаја животу јер је одраз самог умјетника и његовог снажног карактера. Био је довољно јак јер је успио превазићи друштво и није подлегао самилости и сажалењу не поклањајући пажњу менталитету стада. Наполеонова величина је у његовој снази, моћи и животности његове душе, а не у његовим постигнућима јер Ниче никада не наглашава његов Законик, реформу бирократије, војна освајања већ је усредоточен на његов снажан карактер. Моћ његовог карактера је своју пуну величину добила у обликовању његовог политичког смјера, тактикама и политичким техникама. За Наполеона је јавна сфера медиј у коме може исказати своју енергију животности. Осебујност његове технике моћи огледала се у његовим манипулацијама са демократским процесима, изборним системом, напуштањем концепта народног суверенитета и умањивањем принципа једнакости, Наполеон је био оличење Ничеовог замишљеног политичког поретка у облику привилегиране извршне власти, „новог племства“, технократске власти, централизоване и административне власти, владар који ни-

36) Niče, *Fridrih: Genologija morala*, Grafos, Beograd, 1983, I, fr. 16.

37) Kaufmann, Walter: *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Anarhist*, Princeton University Press, Princeton, 1974, p. 315; White Alan: *Within Nietzsche's Labyrinth*, Routledge, New York, 1990, p. 55.

38) Nietzsche, Friedrich, *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988, fr. 1019.

39) Исто, фр. 1017.

40) Nietzsche, Friedrich, *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988, fr. 129, fr. 1018.

је био везан за постојеће законе и обичаје и доброг Европљанина који је тежио политичком и економском уједињењу. Ново племство прихваћа као стандард политичког понашања, тајну имплементацију политичког дјеловања. Ничеова политика експресивистичких циљева и тежњи је присутна, али није од примарног значења.⁴¹⁾

Аналогију естетичком погледу политике Ниче налази у игри. Дијете се игра без обзира на околину развијајући се на тај начин јер га машта и инстинкти воде у креирању свог свијета и правила, не да би достигло неки циљ, већ да искуси саму радост игре. И дијете само зна бити окрутно у игри без могућности самоконтроле јер је усредоточено на саму игру не мислећи о томе да нетко може бити повријеђен. На исти начин нечије политичко дјеловање може некога ненамјерно повриједити.

Ниче сматра да треба схватити „да Наполеону дугујемо све наде овог стољећа“ јер је у његовом покушају да учини нешто ново⁴²⁾ битна та врста нове жудње и хтјења са страшћу нових могућности душе и проширењу њезиних простора. Он нуди спас и смисао, као врста великог човјека антике који може довести до самопревазилажења у декаденцији Европе јер он цивилизацију саму види као свог природног непријатеља.⁴³⁾ При томе, он поштује своје непријатеље јер су они потицај који њега уздиже, гради и јача. Наполеон нуди излаз из нихилизма испуњавајући празнину величином свог карактера, нудећи лијек за болести и превладавање кршћанства. Али иморални требају моћ морала; нагон самоодржања захтјева противнике који имају снагу зато да им буду господари на начин да их учине инструментом своје владавине. Ниче има у виду, слиједом Макијевалијевих ставова кориштење религије за остварење успјешне владавине, јер је Наполеон као изванредан стратег потписао Конкордат 1801. године са папом Пијом XII којим је Католичка црква постала главна црква у Француској. Моћ захтјева легитимацију свећенства, али владар остаје супериоран користећи их као средство власти⁴⁴⁾ или религија је једно средство више за савладавања отпора, за олакшавање владања као веза која спаја владара и савјест поданика, као оно што би радо отказало послушност. На исти начин он објашњава да је обмана или лаж главни облик иморалне праксе и политичке технике јер је обмана

41) Glenn, Paul: Nietzsche's Napoleon, The Higher Man as Political Actor, *The Review of Politics*, 63/1 Winter, 2001, 129-158, p. 143.

42) Nietzsche, Friedrich: *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988, fr. 27.

43) Nietzsche, Friedrich: *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988, fr. 41, fr. 997.

44) Ниће, Фридрих: *Ljudsko, suviše ljudsko*, Dereta, Beograd, 2004, fr. 472.

нешто свјесно и практично корисно у свим идеологијама, која уз мит, религију, државну идеологију те патриотизам и дужности могу увелико користити владару. Супротног је мишљења Кит Ансел Парсонс сматра да Ничеа не занима спретност колико умјетност, не манипулација већ изградња политичких структура те је за њега политика само инструмент политичке контроле.⁴⁵⁾

Ипак, Ниче не избјегава и другу страну Наполеона који је пред крај своје владавине постао корумпиран средствима које је морао примјењивати те је „изгубио ноблесу значаја.“⁴⁶⁾ По Ничеовом мишљењу постао је корумпиран демократијом јер је престао вјеровати у своје посебности у политици, у свој властити пројекат самопревазилажења те почео вјеровати да је велики слуга Француске. Тиме је престао бити умјетник владања те постао један у низу политичких актера, иако изузетно талентиран. У тренутку када је био принуђен користити се популистичком и националистичком реториком, почео је у њу и вјеровати. На Наполеоновом случају, Ниче упозорава на опасност политике која може умањити племенитост душе нарочито у демократији у којој популизам влада јавним мнијењем. Исто тако подсећа на међусобну повезаност болести и здравља јер постоји танка линија између величине и пропасти те да нечистој савјести која је у самом темељу западне цивилизације могу подлијећи и најјачи. Наполеонов примјер показује да је величина изузетно крхка те да може брзо нестати.

* * *

Филозофске паралеле Ничеа и Макијавелија видљива је кроз Макијевејеву анализу природе моћи описом техника манипулације моћи које Ниче подразумијева под иморализам закључујући да је држава утемељена на насиљу, сили и обмани, а не на друштвеном уговору. Макијавели сматра да не постоји наслијеђена морална легитимност т из исте перспективе и Ниче сматра да је морал подређен политичкој пракси. Ниче сам наводи да му је Макијавели уз Тукидида најсроднији због безувјетне воље да себе ничим не заваљава и јер ум гледа реално, без „морала.“ За Макијавелија, једно од подручја политичке моћи утемељено је у судбини, нужности или непромјењивим судбинама и „себе стварању“ нису двије супротстављене стране него двоструко лице бога Јануса те самим тим не

45) Ansell Pearson, Keith: *An Introduction to Nietzsche as Political Thinker: The Perfect Nihilist*, Cambridge University Press, 1991, p. 79.

46) Nietzsche, Friedrich: *Volja za moć*, fr. 1026.

може између њих постојати контрадикторност. Важно је превазићи себе самог јер је и најтеже побједити самог себе и како своје слабости треба претворити у предности на начин како су Грци претворили своје патње у љепоту кроз трагедије.

Утјецај Макијавелија на Ничеа могуће је наћи у Ничеовој адаптацији и имплементацији Макијевијевог схваћања врлине и неморала у његовој етици и политичкој филозофији. Врлина је за Ничеа политичка, законодавна способност, превазилажење препрека, ослобођење од морала и превладавање добра и зла, у концепту владара на примјеру Наполеона, или Чезареа. Иморализам обухваћа подређеност морала политици. Ниче прихвата Макијавелијеву дистинкцију између „неколицине и многих“, владара и оних којима се влада јер владар посједује врлину, док се маса сматра пасивним инструментом, некреативним медиокритетима. Ниче такођер, као и Макијавели не негира нужност принципа легитимације, као и корист који владар може имати користећи митове и религију те практичне технике контроле уставне моћи и маса. Преслика природног закона налази се у вољи ка моћи и политичком поретку који није утемељен на једнакости већ на рангирању. Оба филозофа сматрају да кршћанство подстиче и подржава слабост, понизност и задовољство земаљским стварима на уштрб величине душе и тјелесне снаге, док у исто вријеме признају да морал, религија и мит могу бити незамјењиви у рукама владара. Исто тако увјерени су у неконстантност и ограниченост, непрекидне циклусе пропадања којима су изложени, уздизање и величање херојских и креативних појединаца који настоје превазићи те циклусе или покушај превазилажења судбине те тежњи ка стварању нечег трајног као што је Римско царство. Обоје су веома песимистични према људским квалитетима, те их желе прихватити онаквима какви јесу, али је експанзија и раст моћи нужна за опстанак. У анализи моћи, субординација живота питањима моћи је централна мисао за оба аутора јер моћ и политика имају институционални карактер за обоје. Воља ка моћи садржи у себи двије главне идеје које Макијавели заступа; неизбјежна повреда коју владар наноси својим поданицима, тежња за посједовањем је веома природна и обична ствар. На тај начин треба тражити нове облике друштвеног реда против декадентности и корупције које ће предводити „неколицина“ или „неморални“ који морају превазићи кршћански морал, афирмација „маски и лукавости“ кроз личност Чезареа као „најздравијег од свих тропских животиња“ или Наполеона као „највећег умјетника владања“ који ће успоставити нови поредак команде и слушања „с оне стране добра и зла“ афирмацијом аристократског друштва рангова, пројекцијом

нове доминације. Владар мора бити способан прилагодити се свакој ситуацији јер је главни циљ одржање државе. То значи, Макијавелијевим ријечима, да владар треба знати заповиједати, мора научити како да не буде добар и како најуспјешније манипулирати људима те како користити човјека и звијер кроз параболу Кирона. По Ничеу владар, гениј културе користи лажи, моћ, незнатан самоинтерес, али су његови циљеви велики. Он је кентаур, пола животиња, пола човјек. Ниче наглашава да је нужно створити од себе нову особу која уједињује страхотност бијелог медвједа, гипкост, хладнокрвност и стрпљивост тигра те лукавост лисице. Владари морају сву снагу употребљавати за развој снаге воље, умијећа које нам допушта ношење маски. Снага карактера која је уско повезана са егоизмом и индивидуалном изврсношћу вишег људског бића на примјерима Наполеона и Чезареа се исказује у чињеници да су они својој снагом савладали звијер, зло или нехуманост у себи. Међутим, херојско је могуће само у сукобу који појединцу омогућује надилажење политичко националне разине те духовни прелазак у наддржавно, до вишег, духовног коријена своје личности.

ЛИТЕРАТУРА

- Ansell Pearson, Keith: *An Introduction to Nietzsche as Political Thinker: The Perfect Nihilist*, Cambridge University Press, 1991.
- Arendt, Hannah: *The Human Condition*, Chicago and London: The University of Chicago Press, Chicago, 1989.
- Berlin, Isaija: *Protiv struje*, Zajednica književnika, Bloomington, 1949.
- Fuko, Mišel: *Moć/Znanje: odabrani spisi i razgovori 1972-1977.*, Mediterran publishing, Novi Sad, 2012.
- Garin, Eugenio: *L'umanesimo italiano*, Laterza, Bari, 1984.
- Glenn, Paul: „Nietzsche's Napoleon: The Higher Man as Political Actor“, *The Review of Politics*, 63/1, Winter, 2001, p.129-158.
- Kaufmann, Walter: *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Anarhist*, University Press of Princeton, Princeton, 1974.
- Machiavelli, Niccolo: *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija u: Izabrano djelo I*, Globus, Zagreb, 1985.
- Makijaveli, Nikolo: *Vladalac*, Ušće, Beograd, 2004.
- Mansfield, Harvey: *Machiavelli's Virtue*, University of Chicago Press, Chicago, 1996
- Niče, Fridrih: *Sumrak idola*, Grafos, Beograd, 1977.
- Niče, Fridrih: *Ecce homo*, Grafos, Beograd, 1980.
- Niče, Fridrih: *Geneologija morala*, Grafos, Beograd, 1983
- Niče, Fridrih: *Vesela nauka*, Grafos, Beograd, 1984.
- Nietzsche, Friedrich: *Volja za moć*, Mladost, Zagreb, 1988.

- Niče, Fridrih: *S onu stranu dobra i zla*, Beograd, Grafos, 1994.
- Niče, Fridrih: *Ljudsko, suviše ljudsko*, Dereta, Beograd, 2005.
- Niče, Fridrih: *Antikrist*, Grafički atelje, „Kum“, Beograd, 2011.
- Strauss, Leo: *Thoughts on Machiavelli*, The University of Chicago Press, Chicago, 1958.
- Štraus, Leo: „O javnom dobru“, *Delo*, Ljubljana, br. 2, 1983.
- Strauss, Leo: „Machiavelli“, in: *History of Political Philosophy*, (ed) Leo Strauss and Joseph Cropsey, The University of Chicago Press, Chicago, 1987.
- Vacano, van Diego: *The Art of Power: Machiavelli, Nietzsche and the Making of Aesthetic Political Theory*, Lexington Books, Lanham, Maryland, 2007.
- Viroli, Maurizio: „Machiavelli and the republican idea of politics“, u: *Machiavelli and Republicanism*, (ed) G. Bock, Q. Skinner and M. Viroli, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Viroli, Maurizio: *Niccolo's Smile. A Biography of Machiavelli*, Ferrar, Straus and Giroux, New York, 2000.
- White Alan: *Within Nietzsche's Labyrinth*, Routledge, New York, 1990.

Vesna Stankovic Pejnovic

POLITICS AS POWER BY MACHIAVELLI AND NIETZSCHE

Resume

Nietzsche's philosophy of politics and power is acquainted with Machiavellian principles in the distinction between the ruler type and ruled type, elite and masses, master and slave, discourse on the necessity of social ranking and subordination, subordination of morality to politics, the emphasis on power in political analysis, need for regional spaces with the foundation of the state in imperialism and violence. Machiavelli and Nietzsche political philosophy are based on a conception that life or nature is immoral and life is the will to power. Politics as one important sphere of life, has aimed at expansion of power, at growth, at superiority and operate in its basic functions throughout injury, assault, exploitation, destruction.

Napoleon, as a late representative of the Renaissance, is for Nietzsche higher man because he embodied power and spiritual strength. Napoleon is a political actor as the artist and another possible realm of creativity. As the artist he is using the public arena as the medium on which practices his art for selfovercoming and spiritual growth, but also a space which ruin him because in the end he did not succeed to cross over the dangers of the political realm. Human greatness offers a way out of the closed circle of Christian morality and a new path for human evaluation. In the case of Napoleon, Nietzsche's conception of higher man and some sort of hero is not only abstract ideal. Higher man's

soul is a chapter of richness of artist, philosopher and tyrant. His failure deprives us of something extraordinary, but his mixed characters are always accompanied by danger and failure which are only steps away of success. He is frightening because he can bring pain and he is terrible because of his dedication to his own project of self-overcoming. Nietzsche is showing how suffering and hope go together in higher man creation. Nietzsche offers a different perspective than traditional political philosophy because almost all political thought is goal oriented in using politics as achievement. Nietzsche's intention was to challenging the way about politics because the value of political action is not determined by the action, only by the deeds. The power is the basis of all rights, not a social contract affirming the rule of the person over law.

By examining politics through an existential philosophy of life, Machiavelli goes to the core of politics. Cesare is expert deceivers, skilled in use weapons and words who desires power for himself and this desire is in the heart of man of politics. He is kind of heroes who suffers in the name of others. The hero's agonistic experience can be reduced to 3 principles: independence, acquisition, appearance which are closely connected with virtue exercised on directed his power toward crowd or making one's own laws. He is a hero because of the implication of his action beyond morality and because he knows how to eliminate enemies by skillful dissembler. For achieving political power he will do anything necessary, because politics is a realm onto it. Because all humans are in a perpetual act of exercising power in order to achieve their particular purposes, successful political man is the highest form of human achievement because he is able to bring order in a world of discord and chaos. In the cases of Cesare Borgia and Napoleon it can be seen that is possible for higher person or ruler to show their immoral power without barriers in the realm of politics and if they have enough strength state is essentially an instrument of power, because the will to power is the philosophy of politics.

Key words: Machiavelli, Nietzsche, Cesare Borgia, Napoleon, power, politics

* Овај рад је примљен 05. маја 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.